

Тычко Г.К. (Мінск)

Максім Багдановіч і маральна-філасофскія пошукі рускай інтэлігенцыі

Усё свядомае жыццё М. Багдановіча звязана з Расіяй. З малых гадоў ён жыў у асяроддзі рускай інтэлігенцыі. Як чалавек і творца ўзрастаў найперш на лепшых узорах рускай мастацкай культуры, рускай філасофскай думкі, якая была ў пастаянным пошуку, з часоў Дастаеўскага, а, можа, і раней жыла думкай пра сэнс чалавечага існавання. Ва ўзаемадачыненнях беларускага паэта з рускім інтэлігенцкім асяроддзем можна вылучыць два вядучыя кірункі: літаратура і жыццё грамадства, – якія ўзаемаперасякаюцца і ўзаемадапаўняюцца. Бясспрэчна, гэты маладаследаваны аспект багдановічазнаўства надзвычай глыбокі і складаны. Актуалізуючы пытанне, спынімся толькі на некаторых момантах, адлюстраваных у творчасці і біяграфіі паэта.

У 1916 г., незадоўга да смерці, М. Багдановіч напісаў незвычайны, як быццам нехарактэрны і тэматычна далёкі ад яго зацікаўленняў, верш «Ўсплывае грамада сіфанафора», які пры жыцці паэта не друкаваўся. Упершыню ён быў апублікаваны ў «Творах» 1927 г. з аўтографу. Змешчаны ў цыкле «Прырода. Малюнкі і настроі». Сіфанафоры, пра якія гаворыцца ў вершы, – марскія жывёлы, што жывуць калоніямі і вылучаюцца незвычайнай прыгажосцю колераў і разнастайнасцю форм. Знешне нагадваюць гірлянды кветак. Яны знаходзяцца ў свабодным плаванні, і кожная сіфанафора выконвае ў калоніі на працягу жыцця спецыфічную функцыю, у выніку ўсе сіфанафоры адрозніваюцца паміж сабой сваім выглядом. Спосаб жыцця сіфанафораў стаў для М. Багдановіча нагодай для медытацыі над сэнсам жыцця асобнага індывідуума і ўладкавання чалавечага грамадства. Запраграмаванасць сіфанафораў на выкананне гэтай функцыі выступае для паэта алегорыяй духоўнага калецтва і смерці чалавечай індывідуальнасці «жывых асоб жывушчая труна» [1, с. 444], а ў выніку – бяссэнсоўнасці існавання: «І ўсе жывуць без шчасця і без гор...».

Напісаны гэты твор пад уплывам вывучэння навуковай спадчыны вучонага-біёлага і сацыёлага М.Д. Ножына (1841–1866), да пяцідзсяцігоддзя з дня смерці якога М. Багдановіч апублікаваў артыкул «М.Д. Ножин» у «Ежемесячном журнале» (Петраград, 1916). М.Д. Ножын быў звязаны з рэвалюцыйнымі коламі і ў сацыялогіі выступаў прадстаўніком суб'ектыўнага метаду. Аднак у біялогіі ён прызнаваў дарвінізм, які, паводле яго меркавання, нельга прымяніць да сацыялогіі.

Увага М. Багдановіча да спадчыны і поглядаў вучонага тлумачыцца абвастрэннем зацікаўленасці сацыяльнай праблематыкай у тагачасным студэнцкім асяроддзі, да якога належаў паэт, а таксама тым, што М.Д. Ножын быў бліжэй сябрам і папалечнікам вядомага рускага пісьменніка М.К. Міхайлоўскага, сацыёлага і выдатнага публіцыста, народніка. Вывучаць спадчыну М.К. Міхайлоўскага рэкамендаваў М. Багдановічу бацька – Адам Ягоравіч. Неардынарная ж асоба М.Д. Ножына магла захапіць Максіма яшчэ і па прычыне незвычайнай адоранасці гэтага чалавека, а таксама яго трагічна ранняй смерці, пад знакам якой жыў і сам невылечна хворы паэт.

Зацікаўленасць М. Багдановіча рускай літаратурай, маральна-філасофскімі, сацыяльнымі праблемамі таго часу тлумачыцца як расійскім

асяроддзем, у якім паэт жыў, так і псіхалагічнымі фактарамі яго душэўнага стану, скіраванага на роздум і медытацыю. Блізкае сваяцтва сям'і М. Багдановіча з сям'ёй выдатнага рускага пісьменніка Максіма Горкага (у 1899 г. Адам Ягоравіч Багдановіч ажаніўся з Аляксандрай Паўлаўнай Волжынай, роднай сястрой жонкі Горкага) уплывала на фарміраванне творчай індывідуальнасці маладога паэта, на кола яго літаратурнага чытання, яго інтэлектуальна-філасофскія пошукі, эстэтычныя погляды [2]. Аднак думаецца, што не толькі пралетарскі пісьменнік уплываў на маладога паэта, прадстаўніка новай, мала каму тады вядомай беларускай літаратуры, у жыццяздольнасці якой сумняваліся ў той час многія з высокаадукаваных беларусаў. Пэўны ўплыў на асобу М. Горкага, след у яго свядомасці пакінуў і Максім, яго паэзія, яго апантаная любоў да Беларусі. Пацвярджэннем таму з'яўляецца нейкая асаблівая, шчырая і, можна нават сказаць, чуйная і пастаянная зацікаўленасць М. Горкага беларускай літаратурай.

Летам 1910 г. падчас адпачынку пісьменніка ў Італіі на востраве Капры сярод людзей, якія яго наведвалі, аказаўся і мала каму вядомы Андрэй Фёдаравіч Посах (1884–1945). Гэты чалавек зацікавіў Горкага не толькі тым, што быў з Беларусі, але і сваёй нядрэнай абазнанасцю ў беларускай літаратуры. А. Посах добра ведаў Я. Купалу, з якім разам працаваў у 1906 г. на бровары ў Яхімоўшчыне. І хоць А. Посах захапляўся дакладнымі навукамі (пазней ён стаў кандыдатам фізіка-матэматычных навук і дацэнтам БДУ), можа, дзякуючы Купалу, на працягу ўсяго жыцця ён любіў паэзію. Знамянальна і невыпадкова, што М. Горкі пачынае распытваць А. Посаха пра беларускую літаратуру, прасіць пачытаць беларускія творы. У верасні таго ж 1910 г. пад уражаннем гэтай сустрэчы ён кіша ліст у рэдакцыю «Нашай нівы» з просьбай даслаць тэкст купалаўскага верша «А хто там ідзе?..» і ноты да песні, якую на аснове твора напісаў кампазітар Л. Рагоўскі [4].

Маючы вельмі прывязныя адносіны з Адамам Ягоравічам, М. Горкі не мог не ведаць пра захопленасць Максіма беларускай літаратурай, пра яго публікацыі ў першай легальнай беларускамоўнай газеце «Наша ніва». На працягу ўсяго жыцця ён меў асаблівае стаўленне да беларускай літаратуры, якое засведчана ў многіх агульнавядомых выказваннях, і ў факце перакладу «А хто там ідзе?» на рускую мову.

У адным з самых вядомых артыкулаў М. Горкага «Аб літаратуры», дзе абгрунтоўваюцца перавагі новай савецкай літаратуры, ён папракае рускую класіку ў абмежаванасці інтарэсаў, абьякавасці да надзённых праблем тагачаснага грамадства, праблем не толькі асобных індывідуумаў, але і цэлых народаў. «І ніхто з буйных літаратараў не спрабаваў пісаць пра жыццё Украіны і Беларусі. Я не навязваю мастацкай літаратуры задач «краязнаўства», этнаграфіі, але ўсё ж літаратура служыць справе пазнання жыцця, яна – гісторыя побыту, настрояў эпохі, і пытанне пра тое, наколькі шырока ахапіла яна рэальнасць сваю, – гэтае пытанне можа быць пастаўлена» [5].

Пасля ўтварэння БССР Максім Горкі, які быў ініцыятарам заснавання Саюза савецкіх пісьменнікаў, таксама не забываў пра Беларусь. У чэрвені 1934 г. ў Мінску адбыўся I з'езд савецкіх пісьменнікаў Беларусі. У Саюзе пісьменнікаў Беларусі на той час было 69 сяброў і 26 кандыдатаў.

Я. Купала і Я. Колас спачатку на з'езд не былі запрошаныя. Толькі спецыяльныя захады М. Горкага і рэдактара газеты «Известия» І. Гронскага, зрабілі магчымым іх удзел у рабоце з'езда. У выніку яны выбіраюцца членамі Праўлення і дэлегатамі з правам рашаючага голасу на І з'езд СПП СССР, дзе Беларусь прадстаўлялі 26 літаратараў. На гэтым з'ездзе была вызначана сутнасць сацыялістычнага рэалізму, абвешчанага асноватворным творчым метадам савецкай мастацкай літаратуры.

У атмасферы недаверу і падазронасці праходзіў ІІІ пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, які адбыўся ў Мінску ў 1936 г. Выбар Мінска як месца правядзення форуму таксама звязаны з ініцыятывай М. Горкага. Пленум прысвячаўся савецкай паэзіі, але адным з асноўных на ім стала пытанне пра стан беларускай літаратуры. Глыбокі творчы крызіс, які яна перажывала ў той час, быў выкліканы барацьбой з «беларускім нацыяналізмам», якая ў пасляз'ездаўскі час яшчэ больш абвастрылася. У працы пленума ўдзельнічалі многія вядомыя рускія пісьменнікі: К. Федзін, В. Інбер, М. Асееў, А. Фадзееў, Б. Пастэрнак, А. Твардоўскі, А. Суркоў і інш. Сам М. Горкі з-за хваробы на пленуме не прысутнічаў, але ён уважліва азнаёміўся з тэзісамі даклада М. Клімковіча «Літаратура Савецкай Беларусі», зрабіў свае заўвагі [3].

На пленуме выступілі таксама А. Суркоў з дакладам «Аб савецкай паэзіі» і А. Тагіраў з дакладам «Башкірская савецкая літаратура». Ідэя адзінства і разнастайнасці шматнацыянальнай савецкай літаратуры, якая гучала ў дакладах, знаходзіла свой працяг і ў пісьменніцкіх выступленнях. У прыватнасці, у прамовах народнага паэта Беларусі Я. Коласа і яркага прадстаўніка тагачаснай пралетарскай паэзіі А. Александровіча. Вынікі работы пленума падводзіў першы сакратар ЦК КП(б)Б М. Купала.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды. – 1992.
2. Беларускія пісьменнікі : біябібліяграфічны слоўнік : у 6 т. / Акад. навук Беларусі. Ін-т літ. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1. – 1992.
3. Беларускія пісьменнікі : біябібліяграфічны слоўнік : у 6 т. / Акад. навук Беларусі. Ін-т літ. – Мінск, 1992–1995. – Т. 3. – 1994.
4. Янка Купала : энцыклапедычны даведнік. – Мінск, 1986.
5. Горький, М. О литературе / М. Горький [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://home.mts-nn.ru/~gorky/TEXTS/OCHST/olitr.txt>. – Дата доступа : 05.11.2011.